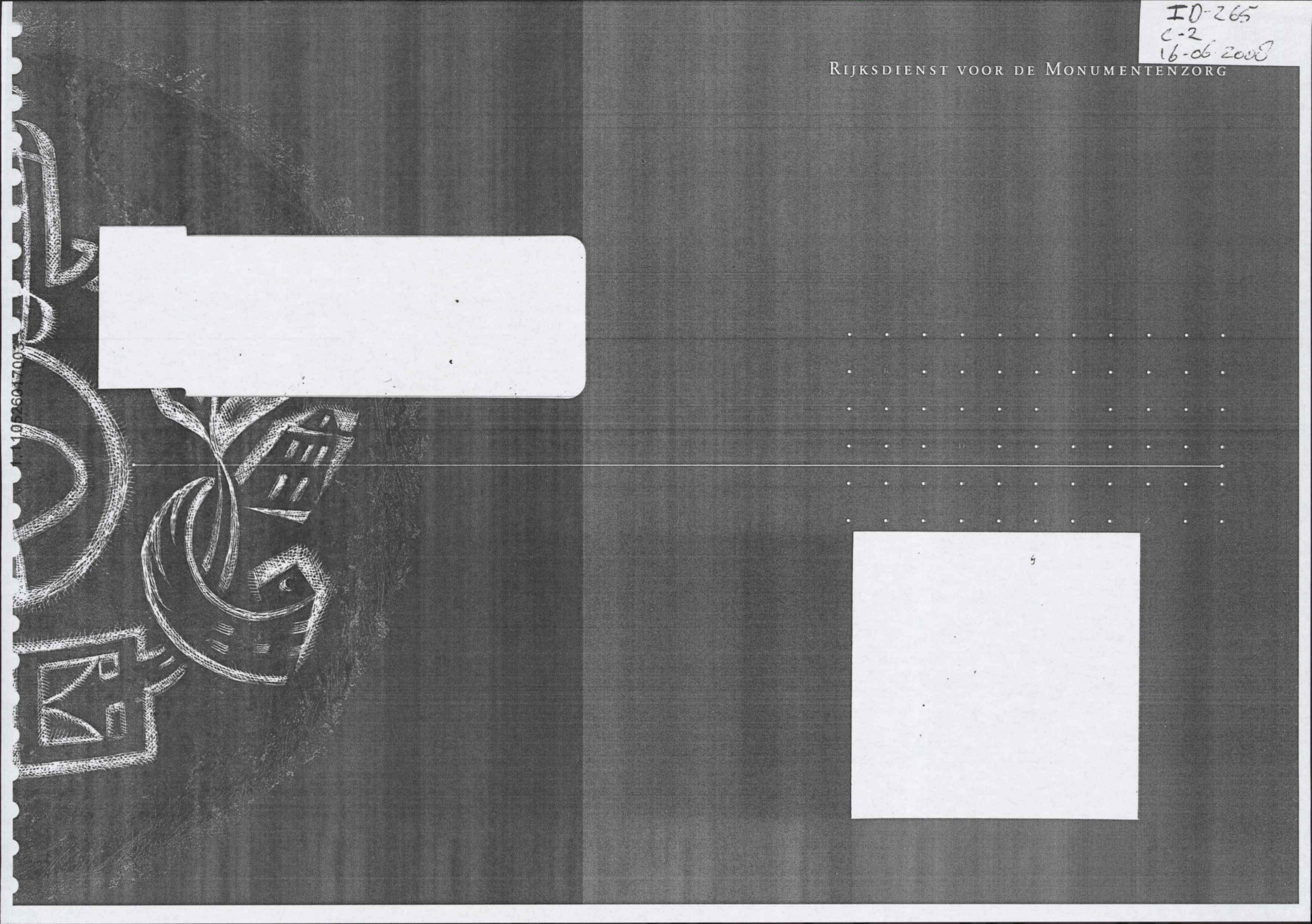
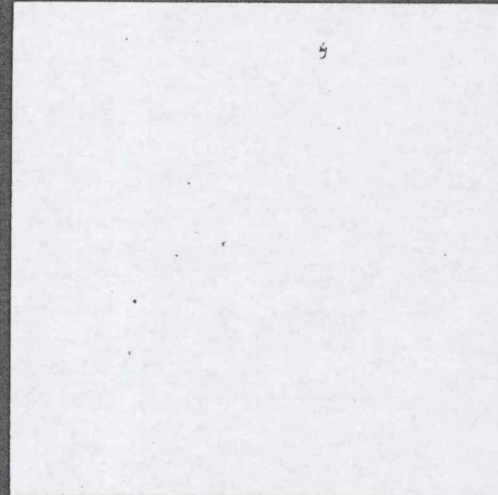
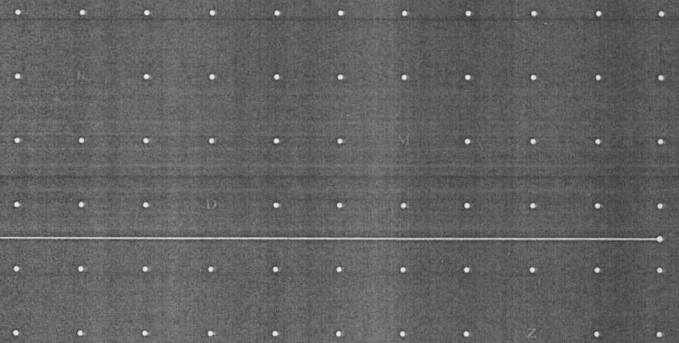

ID-265
C-2
16-06-2008

RIJKSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

datum in procedure: 13 april 2004

datum aanwijzing: 16 JUNI 2008

errata:

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermd dorpsgezicht **Park-Nuenen**
gemeente Nuenen (Noord-Brabant)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Foto: Park-Nuenen (anno 2003)

NUENEN, PARK-NUENEN

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van Park-Nuenen te Nuenen als beschermd dorpsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

INLEIDING

Het beschermd dorpsgezicht Park-Nuenen is een driehoekig, grotendeels groen plein met aangrenzende bebouwing in het zuiden van de oude kom van Nuenen. De begrenzing van het gebied volgt de achtergrenzen van de aanliggende kavels. Een klein deel van Berg valt eveneens binnen de begrenzing.

Men kan stellen dat het huidige plein in de tweede helft van de 19^e eeuw en het eerste kwart van de 20^e eeuw het huidige karakter heeft verkregen. Aan Park ligt geen duidelijk stedenbouwkundig ontwerp ten grondslag. Men bouwde eenvoudig aan de bestaande wegen langs de driehoekige grasvlakte. Nadat alle ruimte bebouwd was, werd in 1920 op het driehoekige middenterrein een openbaar park in Engelse landschapsstijl aangelegd.

Het gebied heeft een duidelijke, driehoekige structuur. Karakteristiek is de menging van functies. Het gebied is vooral van belang vanwege de combinatie van een zeer gave bebouwing en een zeldzaam dorpspark.

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

Het driehoekige Park (oorspronkelijk bekend als 'Heieind') is in oorsprong net als het noordelijk gelegen Berg een agrarische structuur. Tot omstreeks 1885 bestond het uit een grasvlakte met drenkkuil. Aan de randen van de vlakte lagen verschillende boerderijen, waarachter akkers (oosten) en kleine percelen bouw- en weiland (westen) gesitueerd waren. In 1823 werd in de zuidoostelijke hoek een schuurkerk gesticht, in 1844 gevolgd door de bouw van een kleine openbare school. Hiermee was de kiem voor de ontwikkeling in de tweede helft van de 19^e eeuw gelegd. Door de stichting van een drietal linnenfabrieken en de bouw van dorpswoonhuizen was Berg omstreeks 1850 het meest intensief bebouwde deel van het dorp. Na het herstel van de bischoppelijke hiërarchie was hier geen plaats meer voor de bouw van een nieuwe katholieke parochiekerk. In 1872 werd gekozen voor nieuwbouw direct achter de oude schuurkerk. Tussen de boerderijen verrees de aan H. Clemens gewijde kruisbasiliek, naar ontwerp van K. Weber uitgevoerd in neoromano-gotische stijl (Park 53).

Een tweede belangrijke impuls voor de ontwikkeling van Park-Nuenen volgde in de periode 1886-1887. Een markant U-vormige, herenhuisachtig congregatieklooster (een mengeling van neorenaissance en neogotische motieven) werd door de Zusters van Jezus, Maria en Jozef tegenover de nieuwe parochiekerk gesticht. Het heeft tot 1977 gefunctioneerd. In 1937 werd een deel van de omliggende tuin bebouwd met een verpleeghuis annex kraamkliniek. Bij de bouw van het klooster namen de zusters de aan de overzijde van de weg gelegen, eerder vermelde grasvlakte met drenkkuil in gebruik als bleekweide.

De ontwikkeling van de verkeersnederzetting Nuenen in de zuidelijke richting naar Park was een logische. Bij Park komt een drietal belangrijke verkeerswegen bij elkaar. In noordelijke richting ligt Berg, in zuidoostelijke de Kerkstraat en in zuidwestelijke richting de Parkstraat. In 1866 was de spoorlijn tussen Eindhoven en Venlo geopend en Nuenen had een station aan deze lijn bij het zuidelijke Eeneind. Vanuit Berg was de ijzeren baan via Park en de Kerkstraat bereikbaar. De Parkstraat functioneerde als doorgaande weg naar Tongelre en Eindhoven.

Na 1885 trad de ontwikkeling van het gebied in een stroomversnelling. De agrarische bebouwing verdween ten gunste van woonhuizen, hotelcafés en kleinschalige industriële ontwikkelingen. Langs de westelijke zijde van Park werden tussen klooster en Berg eenlaags woonhuizen gebouwd. Aan de oostelijke en zuidelijke zijde verrezen naast enkele woonhuizen ook hotelcafé Schafrath (Park 35, circa 1895) en brouwerijcafé annex woonhuis De Kroon (Park 63-63a, 1878). Tussen de bebouwing lagen (en liggen) enkele stegen (naast Park 3 en 35), die naar het (voormalige) open achterliggende gebied leidden. Omstreeks 1915 is het gehele gebied rond de bleekweide bebouwd en vormde Park met Berg de verstedelijkte kern van de gemeente Nuenen c.a.

Bijzonder is dat in 1920 besloten werd op de plaats van de landelijke bleekweide een openbaar park in Engelse landschapsstijl aan te leggen. Centraal element in het park is de tot vijver omgevormde voormalige drenkkuil. Over de waterpartij ligt een bruggetje. De omliggende borders en gazons worden doorsneden door slingerende onverharde paden. Naast de achthoekige muziekiosk (1920) treft men er een zestal gietijzeren lantaarns (circa 1925) aan.

Het inmiddels tot volle wasdom gekomen geboomte (plataan, ceder, kastanje, linde, beuk en valse christusdoorn) overheerst het aanzicht van Park.

Na 1920 vonden er in het gebied op bescheiden schaal aanpassingen plaats. De langs het park lopende wegen werden met klinkers bestraat. Aan de noordelijke zijde zijn enkele tweelaags woonhuizen opgetrokken. Een goed voorbeeld is Park 11 (architect F. Wolters, 1923-1924), een tweelaags woonhuis met een karakteristieke 19^e-eeuwse opzet, maar uitgevoerd in 'stedelijk' aandoende Amsterdamse schoolstijl. Ook aan de oostelijke zijde werden omstreeks 1935 enkele woonhuizen door ruimere exemplaren vervangen. Na de Tweede Wereldoorlog is de bebouwing aan het plein aan de oost- en westzijde ingesloten door een sportpark en nieuwe woonwijken. De 'doorkijkjes' tussen de bebouwing naar het open achterliggende gebied zijn daardoor verloren gegaan.

HUDIG RUIMTELIJK KARAKTER

Door de eerder vermelde bouw van woonwijken is de relatie met het aangrenzende, voorheen onbebouwde gebied verdwenen. Met name aan de oostelijke zijde heeft deze relatie nog tot recent bestaan. Achter de H. Clemens krijgt men door het daar aanwezige kerkhof (circa 1880) en het naoorlogse sportpark nog een indruk van deze oude situatie. Stedenbouwkundig vormt het gebied Park-Nuenen één geheel met Berg en sluit het matig aan op de latere, achterliggende woonwijken. Markant is het gegeven dat Park en Berg twee driehoekige pleinen zijn, waartussen een verbindingsstraat loopt (eveneens Berg genaamd). De plattegrond van de oude kom krijgt door de aanwezigheid van deze twee polen een haltervormige structuur. De verbindingsstraat Berg sluit qua bebouwingsschaal aan op Park.

Anno 1992 biedt Park-Nuenen nog een nagenoeg ongeschonden aanblik van een vooroorlogs dorpsplein. De driehoekige structuur met de overheersende groenvoorzieningen bepaalt het aanzicht en bindt de, sterk in grootte, hoogte en rooilijn verschillende, bebouwing. De kwaliteit van deze nagenoeg geheel vooroorlogse bebouwing is zeer hoog. Grootschalige complexen zoals kerk, pastorie en klooster worden afgewisseld met vrijstaande of kleine blokjes laat 19e-eeuwse dorpswoonhuizen en bedrijfsgebouwtjes.

Veelal betreft het bakstenen eenlaags panden onder zadeldak, een enkele keer (met name aan de zijde van Berg), een groter herenhuis of villa. Aan de oostelijke zijde overheersen één- en tweelaags woonhuizen uit de periode 1900-1930. Hier ontstaat een gevarieerd beeld door de afwisselend parallel aan de straat en haaks op de straat geplaatste kappen. Van belang zijn de particuliere tuinen, door bakstenen muurtjes of hekwerken (Park 3) van de straat gescheiden. Soms staan er nog oude bomen (Park 3, 55).

De bestrating van het gebied bestaat voor het grootste deel uit gebakken klinkers, gecombineerd met betonnen tegels op de stoepen. Incidenteel zijn er resten van een straatbeplanting met linden. Zowel bebouwing als structuur hebben een hoge mate van gaafheid.

NADERE TYPERING TE BESCHERMEN WAARDEN

Bij de 'verstedelijking' van het tot circa 1880 nog agrarische Park, een uitbreiding van de oude kom van Nuenen, is geen omlijnd stedenbouwkundig plan gehanteerd: alle bebouwing is door individueel particulier initiatief aan een bestaande structuur tot stand gekomen. In het betrekkelijk kleine gebied is de grote verscheidenheid aan functies en de daaruit voortvloeiende variatie aan typen gebouwen karakteristiek. Naast kerk, pastorie en brouwerij staan er woonhuizen, herenhuis, villa, klooster, werkplaats en cafés. Deze bebouwing heeft een hoge architectuurhistorische waarde en is, met name bij de rijksmonumenten, tot in de detaillering gaaf. Van belang is dat de bebouwing soms sterk verschilt in schaal, materiaalgebruik (baksteen, pleister) en rooilijn. Doordat het gebied Park-Nuenen in relatief korte tijd werd bebouwd (circa 1880-1920) en er nadien slechts marginale veranderingen zijn opgetreden, is er, ondanks de verscheidenheid, toch een hecht verband tussen de verschillende gebouwen ontstaan. Deze eenheid wordt bevorderd door de aanwezigheid van het park, dat de aanblik van het gebied beheerst en in samenhang met de omliggende bebouwing een typisch dorps karakter schept. De restanten van oorspronkelijke bestrating en straatbeplanting dragen hier ook aan bij.

BEGRENZING

Binnen de begrenzing, die sprongsgewijs de achtergrenzen van de aan het plein gesitueerde kavels volgt, staan de panden Park 1 tot en met 69, Parkstraat 75 en 73 en Berg 2-4.

In het beschermd dorpsgezicht Park-Nuenen liggen de rijksmonumenten Park 3, 5, 11, 35, 53 (inclusief calvariegroep en een aantal graven op het bijbehorende kerkhof), 55, 63-63a en 65. Daarnaast is de in het park gelegen muziekkiosk van rijkswege als monument beschermd.

De exacte begrenzing is aangegeven op de bijgevoegde begrenzingskaart, MSP/52/06-I.

WAARDERING

Het gebied Park-Nuenen is van belang als bijzondere uitdrukking van een geestelijke ontwikkeling (cultuurhistorische waarden).

Daarnaast is het gebied van belang vanwege:

- de bijzondere samenhang van functies, schaal, verschijningsvorm van bebouwing, wegen, groenvoorziening en openbare ruimte, mede in relatie tot de lokale ontwikkelingsgeschiedenis (historisch-ruimtelijke of stedenbouwkundige waarden);
- de hoogwaardige kwaliteit van de aanwezige bebouwing (monumenten) en hun groepering in relatie met groenvoorziening en wegen (situationele waarden);
- de herkenbaarheid van de oorspronkelijke historisch-ruimtelijke structuur, bebouwing en functionele opzet als geheel (gaafheid/herkenbaarheid);
- de architectonische gaafheid van de oorspronkelijke bebouwing (gaafheid/herkenbaarheid).

Toelichtende motivering

Park-Nuenen is van belang als laat 19^e-eeuwse uitbreiding van de oude kom (Berg) van Nuenen, waarbij langs een bestaande agrarische structuur ruimte werd gevonden voor nieuwe functies (rooms-katholiek klooster met gasthuis, rooms-katholieke kerk met kerkhof) en uitbreiding van bestaande functies (horeca, nijverheid, woonhuizen). Het gegeven dat in een dorp als Nuenen in 1920 op de centrale open ruimte van Park, tot dan toe als weide- en drenkplaats en bleek gebruikt, een openbaar park werd aangelegd, is voor Noord-Brabant zeer bijzonder. De bebouwing heeft een grote variatie, zowel qua functie als architectuur, en een hoge mate van gaafheid. Door deze gegevens verkrijgt het geheel een hoge zeldzaamheidswaarde.

RECHTSGEVOLG VAN DE AANWIJZING

Ter effectuering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsvereiste voldoen.

BRONNEN

Kaarten

1. Nuenen, 1865. In: J. Kuyper, *Gemeente atlas van de provincie Noordbrabant; naar officiële bronnen bewerkt*. Herdruk, Groningen 1982.
2. Nuenen, 1906. In: *Historische Atlas Noord-Brabant; Chromotopografische Kaart des Rijks 1:25.000*, Den Ijp 1989.
3. Nuenen, 1928. Bonnekaart nr. 670, verkend in 1897. Herzien in 1921, ged. herzien in 1928. Schaal: 1:25.000.
4. Oriëntatiekaart, RDMZ 2004.

COLOFON

Uitgave: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten,
Zeist 2007

Onderzoek en tekst:
Provincie Noord-Brabant, J. Michels

Begrenzingskaart: RACM, drs. B.A.R.T. Broex
Foto omslag: RACM
Redactie: RACM, drs. E.B. Manuel

PRODUCTIE

RACM / Drukkerij Kerckebosch bv, Zeist

BIJLAGEN

1. Nuenen, 1865.
2. Nuenen, 1906.
3. Nuenen, 1928.
4. Oriëntatiekaart.

Kaart 1 Nuenen, 1865

Kaart 2 Nuenen, 1906

Kaart 3 Nuenen, 1928

Oriëntatiekaart Nuenen - Park

Legenda

- begrenzing beschermd dorpsgezicht
- 1 rooms-katholieke kerk
Heilige Clemens
- 2 begraafplaats

0 25 50 75 100 m

Topografische ondergrond © Topografische Dienst, Emmen, 2003

© RDMZ, RIV/HdG
26 maart 2004

RIJKSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

1.10520017015